

Кравченко Т.В.,
доктор пед. наук, старший
науковий співробітник;

СУТНІСНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ІНТЕРАКТИВУ ЯК МЕТОДУ НАВЧАННЯ

***Анотація.** Розглянуто сутнісні характеристики інтерактивних методів навчання як важливого засобу переходу до педагогіки співробітництва, активізації пізнавальної діяльності школярів, забезпечення партнерської взаємодії вчителя та учнів.*

***Ключові слова:** інтерактивні методи навчання, учні, вчитель, співробітництво, активність.*

Реформаторські процеси в галузі освіти, які відбуваються нині в Україні, спрямовані на її гуманізацію та демократизацію, позначаються не лише на її змісті, а й на методах навчання. З усіх складових (мета, завдання, зміст, засоби, форми, методи, прийоми, контроль та аналіз результатів) саме методи виступають вирішальною умовою ефективного функціонування процесу навчання; вони здійснюють своєрідний синтез у навчанні, зосереджуючи в собі всі його особливості. Тому вдосконалення, осучаснення освіти має супроводжуватися оновленням методів її реалізації, коли поряд із традиційними широкого застосування набувають їх інноваційні різновиди.

За результатами досліджень оптимальним для розвитку особистості є діалогічне педагогічне середовище, в якому особистість визнається цінною, вільною і шанованою. Навчальний процес у контексті діалогу – це активна взаємодія та спілкування його учасників, тобто інтеракція, що здійснюється за допомогою відповідних методів.

Проблема застосування інтерактиву в навчальному процесі перебуває в центрі уваги таких дослідників, як О. Єльнікова, О. Коберник, О. Коротаєва, М. Крайня, Г. Кривчикова, А. Мартинець, В. Мельник, Г. Мітіна, Л. Пироженко, Н. Побірченко, О. Пометун, Г. Самохіна, М. Скрипник, С. Стилiк, Н. Суворова та ін., які наголошують на необхідності впровадження в практику навчання нових концепцій, насамперед тих, які пов'язані зі зміною освітньої парадигми на гуманістично орієнтовану, за якої відбувається спільна діяльність учителя та

учнів, котра переходить на рівень взаємного прийняття та обміну цінностями, що забезпечується відповідним змістом та методами навчання.

Накопичений у наукових джерелах педагогічний досвід свідчить, що найбільшою мірою цим вимогам відповідають інтерактивні методи, які дають учням змогу: аналізувати навчальну інформацію, творчо підходити до засвоєння навчального матеріалу, забезпечуючи в такий спосіб доступність засвоєння знань; навчитися формулювати власну думку, правильно її виражати, доводити свою точку зору, аргументувати й дискутувати; навчитись слухати іншу людину, поважати альтернативну думку; моделювати різні соціальні ситуації, збагачувати власний соціальний досвід через включення в різні життєві ситуації та їх переживання; вчитися будувати конструктивні відносини в групі, визначати своє місце в ній, уникати конфліктів, конструктивно розв'язувати їх, шукати компроміси, прагнути до діалогу; знаходити спільне розв'язання проблеми; розвивати навички проектної діяльності, самостійної роботи, виконання творчих робіт [7, с.23].

Інтерактивні методи – важливий засіб переходу до педагогіки співробітництва, що найбільшою мірою відповідає принципам гуманізації та демократизації освіти, активізації пізнавальної діяльності, забезпечує партнерську співпрацю вчителя та учнів, спрямовану на розв'язання системи суспільно та особистісно найважливіших навчальних і життєвих проблем. За такого підходу учень стає співавтором уроку, основна ж стратегія вчителя полягає „у виявленні його індивідуальних здібностей і нахилів та створенні сприятливих умов для подальшого їх розвитку” [11, с.22].

За своєю сутністю поняття „інтерактивний” походить від поєднання двох латинських слів: «*inter*» – між та «*activ*» – активний.

Лінгвістичне тлумачення цього слова визначає поняття „інтерактивність”, „інтерактив” як переклад з англійської мови слів “*inter*” – взаємний та “*act*” – діяти, тобто здатність взаємодіяти. З цього випливає, що основою навчання, базованого на застосуванні інтерактивних методів, виступає взаємодія, міжособистісне спілкування, діалог. Відповідно, у дослівному розумінні

інтерактивним може бути названий метод, у якому той, хто навчається, є учасником, який щось говорить, чимось управляє, щось моделює, пише, малює тощо, тобто виступає не тільки слухачем чи спостерігачем, а бере активну участь у тому, що відбувається, власно створюючи це” [3, с.5]. Тобто основне завдання інтерактивних методів полягає у введенні учасників навчання в єдиний процес здобуття та засвоєння знань, створення позитивного емоційного тла, на якому відбувається навчання, тому що саме воно є головною умовою вияву активності учасників навчального процесу. Застосування інтерактивних методів навчання сприяє більш ефективному засвоєнню знань, дає змогу зробити невимушеним процес спілкування учасників взаємодії.

Найбільш повний і ґрунтовний аналіз цього питання знаходимо у працях О. Пометун та Л. Пироженко, які бачать сутність інтерактивного навчання в тому, що воно базується на постійній, активній взаємодії всіх учнів. Це „співнавчання (колективне, групове, навчання у співпраці), де й учень, і вчитель є рівноправними, рівнозначними суб'єктами навчання і розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що знають, уміють і здійснюють”. Впровадження в навчальний процес інтерактивних методів, на думку цих дослідників, полягає в тому, що воно „сприяє формуванню навичок і вмінь, виробленню цінностей, створенню атмосфери співробітництва, взаємодії, дає змогу педагогові стати справжнім лідером дитячого колективу” і має на меті „створити комфортні умови навчання, за яких кожен учень відчуває свою успішність, інтелектуальну спроможність” [6, с.7–9].

До основних ознак інтерактиву О. Пометун та Л. Пироженко зазначають:

1) побудову на взаємодії учня з навчальним оточенням, середовищем, що слугує простором для застосування засвоюваного досвіду;

2) зміну взаємодії педагога та учнів: активність педагога поступається місцем активності учнів, а завданням учителя стає створення умов для їх ініціативи. Педагог „відмовляється і від ролі „фільтра”, який пропускає через себе навчальну інформацію, виконуючи натомість функції помічника в роботі, консультанта, організатора, одного з джерел інформації”;

3) організацію навчання через досвід, урахування переживань учасників щодо його конкретних здобутків, їхнє осмислення, рефлексія, застосування на практиці. Інтерактивні методи дають змогу тим, хто навчається, „самостійно розв’язувати складні проблеми, залишаючи звичну роль спостерігача і споживача в навчальному процесі”;

4) діалогове й полілогове навчання, під час якого відбувається активна взаємодія вчителя та учнів [6, с.22].

Отже, можна зробити висновок, що інтерактивними є такі методи навчання, які здійснюються шляхом активної взаємодії учнів у процесі навчання. Ці методи дають змогу на основі внеску кожного з учасників процесу навчання у спільну справу отримати нові знання й організувати спільну діяльність, переходячи від окремої взаємодії двох-трьох осіб до широкої співпраці. За умов використання інтерактиву, учні навчають одне одного, їхні відносини позначені не діалоговим, а скоріше полілоговий характером.

У наукових джерелах можна зустріти й інші визначення понять інтерактивну та інтерактивних методів навчання.

Наприклад, М. Скрипник під інтерактивними методами розуміє систему способів діалогічної взаємодії суб’єктів навчання (вміння), спрямованих на осмислення діалогу, його „інтер” – „інтра” – „мета” – суб’єктні плани. Зазначається, що у ситуації діалогу учасники створюють насамперед цілісне психолого-педагогічне спільне буття – співбуття („інтерсуб’єктний план”). Діалог названо універсальним засобом і принципом організації людської свідомості („інтрасуб’єктний план”), оскільки через діалогічну площину здійснюється метасуб’єктна взаємодія (різноманітні культуротворчі моделі) [9, с.31]. Звідси під інтерактивними методами розуміється система способів діалогічної взаємодії суб’єктів навчання, спрямована на осмислення діалогу, наголошується на тому, що вони дають змогу задіяти не лише свідомість людини, а й її почуття, емоції, вольові якості, тобто залучають до процесу навчання „цілісну людину” [10, с.45].

Як сукупність педагогічних технологій, які складають педагогічну систему, що заснована на спільній діяльності й здійснюється засобами комунікації

інтерпретує інтерактивні методи О. Єльникова, акцентуючи на проблемно-пошуковій природі такого навчання. Адже учень, „поставлений в умови проведення складних розумових дій для знаходження нових знань (у процесі навчання – це суб’єктивно нові знання), набуває навичок творчого підходу до свого життя (необхідність пошуку об’єктивно нових знань)” [2].

Здійснюючи порівняльну характеристику традиційного, проблемно-пошукового та інтерактивного навчання, О. Єльникова визначає спільні ознаки інтерактивного навчання та проблемно-пошукового. До таких ознак, на її думку, належить творчий характер діяльності вчителя та учня, рольові позиції вчителя, підхід до структурування змісту навчання, необхідність використання інформаційних технологій під час реалізації навчального процесу для здійснення моніторингу як механізму управління ним.

Згідно з поглядами Л. Годкевич, інтерактивні методи становлять різновид активних методів навчання, які утворюють окремий їх розділ і забезпечують реалізацію навчання за допомогою взаємодії всіх учасників цього процесу. Іншими словами, це „спів-навчання (колективне, кооперативне навчання, навчання у співпраці), в якому і вчитель, і учні є суб’єктами” [1, с.9]. Завдяки цьому відбувається ефективне формування в учнів необхідних умінь і навичок, особистих цінностей, створюється атмосфера співробітництва, творчої взаємодії в навчанні.

До недоліків інтерактивних методів Л. Годкевич відносить: значне збільшення часу для засвоєння незначного обсягу інформації; необхідність попередньої розробки процедури і підготовки до неї учнів; зменшення контролю вчителя над обсягом і глибиною вивчення, часом і ходом навчання; зниження передбачуваності результатів; поведінкові проблеми [1, с.9].

Для ефективного застосування інтерактивних методів навчання, зокрема, охоплення всього обсягу матеріалу й глибокого його опрацювання, Л. Годкевич радить дотримуватися таких приписів:

- давати учням завдання для попередньої підготовки (прочитати, продумати, виконати самостійні підготовчі завдання);

– відбирати для уроку такі інтерактивні вправи, які давали б учням „ключ” до освоєння теми;

– під час самих інтерактивних вправ давати учням час подумати над завданням для серйозного його сприйняття, а не механічного виконання;

– використовувати на одному занятті одну (максимум – дві) інтерактивну вправу, а не їх калейдоскоп;

– проведення спокійного глибокого обговорення за підсумками інтерактивної вправи, паралельно акцентуючи увагу й на іншому матеріалі теми, який безпосередньо не опрацьовувався інтерактивній вправі;

– проведення швидких опитувань, самостійних домашніх робіт з різноманітних матеріалів теми, які не були пов’язані з інтерактивними завданнями [1, с.10].

З метою зміцнення контролю над процесом навчання за умов використання інтерактивних методів Л. Годкевич пропонує використовувати такі способи і прийоми, як:

– глибоке вивчення й осмислення матеріалу, в тому числі додаткового, який передбачається застосовуватися в роботі з учнями;

– планування і розробка заняття: визначення хронометражу, ролей учасників, підготовка запитань і відповідей, вироблення критеріїв оцінювання ефективності заняття;

– мотивування учнів до навчальної діяльності шляхом добору найбільш цікавих для них проблем; оголошення очікуваних результатів (мети) уроку та критеріїв оцінювання роботи учнів;

– визначення різноманітних методів для привернення уваги учнів, налаштування їх на роботу, підтримання дисципліни [1, с.10].

Аналіз наукової літератури засвідчує, що основна мета, яку дослідники висувують у процесі застосування інтерактивних методів, полягає в тому, щоб сформувати в учнів уміння самовизначатися, контролювати свою навчальну діяльність щодо поставлених завдань, домагатися запланованого результату й вибирати найбільш раціональний шлях пошуку необхідних для цього засобів

розумової або організаційної роботи, щоб стати самостійним суб'єктом навчальної діяльності [8, с.109].

За інтерактивного навчання учні також здобувають можливість розвивати навчальну активність, яка розуміється як „спроможність здійснювати якомога більшу кількість спроб і різноманітних засобів для досягнення запланованої мети; визначати проблеми в ході навчання, які слід розуміти як розрив між уже засвоєними розумовими й організаційними засобами діяльності й тими, що лише мають бути засвоєні слухачем; навчитися рефлексії своєї навчальної діяльності, тобто вміти переходити від розумової чи організаційної діяльності до практики втілення й аналізу засобу цієї діяльності” [8, с.110].

В організації навчальної діяльності за інтерактивними методами Л. Попова перевагу надає груповим їх різновидам, а також заняттям-діалогам, технологічним практикумам, моделюванню. Переваги групової форми навчання вбачаються нею в тому, що вона:

- сприяє формуванню навчальної мотивації учасників навчального процесу, навичок спілкування;
- дає змогу досягти найвищої активності всіх учасників, надати можливість кожному з них використати свої знання;
- створює передумови для аналізу особистого досвіду кожного члена навчальної групи;
- сприяє успішному формуванню в учасників комплексу позитивних якостей: здатність швидко адаптуватися в нестандартних умовах; готовність брати на себе відповідальність за діяльність групи; здатність встановлювати міжособистісні контакти, обмінюватися інформацією, правильно розподіляти та організовувати працю; вміння долати опір, попереджати зіткнення й суперечки, уникати повторення помилок; знання рівня своєї компетентності, вміння аналізувати та оцінювати свої дії; готовність розглядати проблеми з погляду опонентів; здатність чітко викладати і переконливо доводити свою думку, бути небагатослівним, але зрозумілим [8, с.111].

Загальний огляд сутності навчання, побудованого на інтерактивних методах, подає О. Коротаєва. На її погляд, провідною його характеристикою виступає „занурення в діалог”. При цьому подається роз’яснення, що термін „занурення” не означає „замінене” спілкуванням. Інтерактивне навчання „зберігає кінцеву мету та основний зміст освітнього процесу, але видозмінює форми з трансляючих (передаючих) на діалогові, тобто базовані на взаєморозумінні та взаємодії” [4, с.87].

Поряд з визначенням сутності інтерактивних методів, у наукових джерелах формулюються норми поведінки, яких слід дотримуватися в процесі інтерактивного навчання. Основними з-поміж них вона вважає такі, як: відсутність у спільній роботі „акторів” і „глядачів” – усі є активними учасниками; кожен член групи заслуговує на те, щоб його вислуховували, не перебиваючи; висловлення своєї думки так, щоб бути зрозумілим для всіх, уникнення зайвої інформації; постановка запитань „на розуміння”; критика ідей, а не тих, хто їх висловив; мета спільної діяльності полягає не в „перемозі” будь-якої точки зору, а в можливості знайти кращий розв’язок, дізнавшись про різні думки щодо проблеми та ін. [5, с.144].

На основі аналізу наукової літератури, узагальнення поглядів на сутність досліджуваного феномену можна виділити такі основні підходи до класифікації інтеракцій:

- до інтерактивних методів належать будь-які навчальні заняття або їхні фрагменти, протягом яких відбувається діалог і взаємодія між учителем та учнями, безпосередньо між учнями (коментування, бесіда, обговорення, опитування, взаємоперевірка, конкурс, диспут, „мозковий штурм”, інсценування тощо);

- інтеракції визначаються як ділові (дидактичні) ігри;

- інтеракції ототожнюються з уроками (або етапом уроку) так званої нестандартної форми (урок-диспут, урок-мандрівка тощо);

– до інтерактивних методів належать не лише уроки, дидактична мета яких відповідає цілям програми викладання предмета, а й превентивні, тобто інструктивно-консультативні, тренінгові;

– ґрунтування на ознаках „імітація” – „не імітація”.

Таким чином, інтерактивний метод може бути визначений як спосіб організації пізнавальної діяльності, що ґрунтується на взаємодії, діалоговому (полілоговому) спілкуванні суб'єктів навчального процесу, забезпечує суб'єктність учня, розвиток його логічного, творчого, критичного мислення, формування навичок працювати в команді, виступати, аргументувати, обґрунтовувати, доводити власну точку зору, слухати і приймати погляди інших на засадах паритетності та партнерства.

Список використаних джерел:

1. Годкевич Л. Інтерактивні технології / Лариса Годкевич // Завуч. – 2004. – № 6 (192). – С. 9–12.
2. Єльнікова О. В. Управління впровадженням інтерактивних освітніх технологій в навчальний процес загальноосвітнього навчального закладу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: спец. 13.00.01 „Загальна педагогіка та історія педагогіки” / О. В. Єльнікова. – К., 2005. – 20 с.
3. Інтерактивні технології навчання в початковій школі: навч. посібник / [Біда О. А., Кравчук О. В., Коберник Г. І. та ін.]. – Умань: РВЦ «Софія». – 2007. – 212 с.
4. Коротаева Е. Погружение в общение / Е. Коротаева // Директор школи. Україна – 2000. – № 1. – С. 86–92.
5. Коротаева Е. В. Директор – учитель – ученик: пути взаимодействия / Е. В. Коротаева. – М.: Сентябрь, 2000. – 184 с.
6. Пометун О. Сучасний урок: Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібн. / О. І. Пометун, Л. В. Пироженко / [за ред. О. І. Пометун]. – К.: „А.С.К.”, 2005. – 192 с.
7. Пометун О. Як навчити учителів інтерактивних технологій: з досвіду проведення інтерактивних тренінгів у системі перепідготовки педагогічних кадрів / Олена Пометун // Управління школою. – 2004. – № 31 (79). – С. 22–26.
8. Попова Л. Б. Інтерактивні форми навчання в процесі викладання курсу методики навчання молодших школярів рідної мови / Л. Б. Попова // Використання інтерактивних методів та мультимедійних засобів у підготовці педагога. – Кам'янець-Подільський, 2003. – С. 109–114.
9. Склярова Е. А. Создание и практика применения интерактивной обучающей системы по физике: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. „Теория и методика обучения (физика)” / Е. А. Склярова. – Томск, 2003. – 23 с.

10. Скрипник М. Ігри дорослих. Інтерактивні методи навчання / М. Скрипник / [упоряд. І. Галіцина]. – К.: Ред. загальнопедагогічних газет, 2005. – 128 с.

11. Шувалова О. Е. Методика использования средств эмоциональной выразительности в интерактивном обучении географии: автореф. дис. на соискание ученой степени канд. пед. наук: спец. 13.00.02. „Теория и методика обучения (география)” / О. Е. Шувалова. – СПб., 2005. – 23 с.